

Судова влада

Судова влада, відповідно до теорії і практики розподілу влади, є самостійною незалежною сферою публічної влади і являє собою сукупність повноважень зі здійснення правосуддя, тлумачення норм права, з відповідними контрольними повноваженнями спеціально уповноважених органів – судів

Особливості

- не створює загальні правила поведінки (виняток становить судовий прецедент, характерний для країн англосаксонської правової сім'ї)
- не здійснює виконавчо-розпорядчих повноважень (хоча в судових установах можуть існувати посади судових виконавців)

Основною специфічною формою діяльності суду є **правосуддя** – вирішення на підставі чинного права із застосуванням особливої процесуальної форми конкретних справ і спорів, які виникають внаслідок конфліктів між сторонами

Судовій владі належить роль арбітра у спорах про право

Здійснення судової влади

Напрями здійснення судової влади

- охорона прав і законних інтересів громадян
- охорона правопорядку від злочинних й інших правопорушень
- контроль за тим, щоб діяльність державних органів не виходила за правові межі

Повноваження судів

- здійснення правосуддя
- встановлення юридичних фактів
- нормотворчість (прецедент)
- тлумачення Конституції та законів
- контроль за діяльністю правоохоронних органів
- судова законодавча ініціатива (Китай, Росія, Куба, Бразилія)

Присяжні, за рідкісним винятком, беруть участь лише у кримінальному процесі і вирішують більшістю голосів лише питання наявності або відсутності вини підсудного (вирішують **питання факту, а не права**)

Засади судової влади

Конституційні засади судової влади встановлюють

- місце судової влади у загальній єдиній системі розподілу влади
- основні принципи організації і діяльності судової системи
- правовий статус судів
- судові гарантії прав і законних інтересів громадян

Амбівалентність положення судової гілки влади

- це досить **сильна влада**, оскільки лише вона може позбавити людину свободи, майна
- це досить **слабка влада**, оскільки не спирається на безпосередню підтримку виборців, а силові механізми в неї або відсутні, або надто слабкі (судові виконавці)

Соціальна роль судової влади

- забезпечення панування права, у тому числі й щодо держави

Заборона втручання у здійснення правосуддя

- Ніхто, у тому числі й держава в особі будь-яких її органів, не може втручатися у діяльність суду під час здійснення правосуддя

Загальнообов'язковість виконання рішень судів

Засади організації судової влади

Конституції зарубіжних країн, як правило, містять лаконічні положення щодо організації судової системи, її ієрархічної структури, інстанційності тощо

Здебільшого у нормах основного закону згадуються верховні суди як вищі суди системи, при цьому може йтися про те, що нижчі суди утворюються законом *(Конституція США)*

Система загальних судів має багату-ступінчасту, ієрархічну структуру, покликану забезпечувати судову діяльність від помилок, гарантувати всебічне дослідження як фактичних так і правових аспектів справ і однакове застосування правових норм на всій території держави

Суддівський корпус (кадровий склад судової системи) – це особливий професійний прошарок наділений особливим правовим статусом (як і судді, що до нього входять)

Судді підчас вирішення справ керуються законом, правосвідомістю та своїм внутрішнім переконанням

Правосвідомість та внутрішнє переконання передбачають не лише професійну підготовку, а й певний життєвий досвід

Моделі систем судової влади

Основні моделі судових систем

англо-американська
(англосаксонська)

романо-германська
(європейська чи
континентальна)

Особливе місце належить **конституційним судам** (Конституційний суд РФ, Конституційна рада Франції)

Особливу гілку судів загальної юрисдикції можуть створювати **військові суди**, хоча у більшості країн у мирний час вони не створюються

Забороняється створювати надзвичайні суди, тобто різного роду «особливі наради», «спеціальні трибунали» тощо, які б діяли поза окресленою законом процедурою

Федеральна судова система США

uscourts.gov

Судові округи США

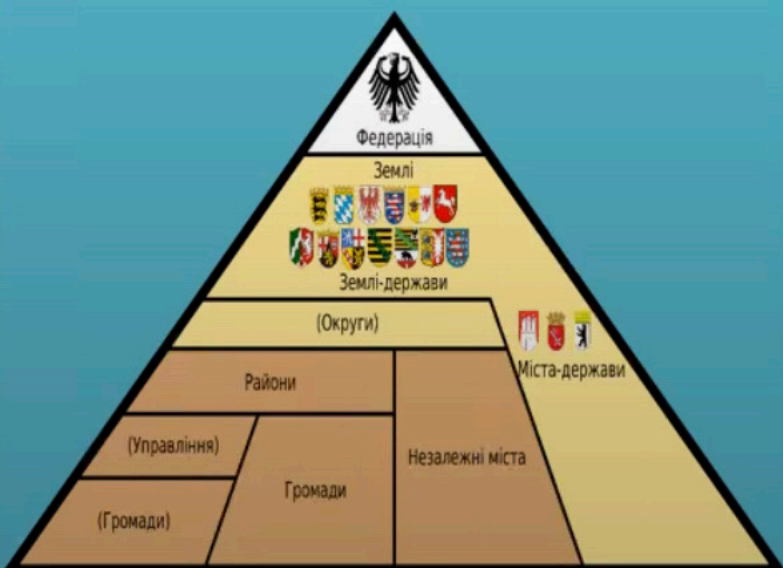
Верховний суд

Судова система ФРН

bundesgerichtshof.de

Система судової влади України

court.gov.ua

III інстанція
(касаційна)

Верховний Суд

Велика Палата

Касаційний
цивільний суд

Касаційний
кримінальний суд

Касаційний
господарський
суд

Касаційний
адміністративний
суд

Вищий
антикорупційний
суд

Вищий суд
з питань
інтелектуальної
власності

II інстанція
(апеляційна)

Апеляційні загальні суди
(обласні)

Апеляційні
господарські
суди
(округи)

Апеляційні
адміністративні
суди
(округи)

I інстанція

Місцеві загальні суди

районні

міськрайонні

міські

районні у
містах

Господарські
суди
(обласні)

Окружні
адміністративні
суди
(обласні)

Система судових органів

Види судових органів

- органи досудового розгляду справ (*медіатори, консиліатори, посередники, суспільні суди, “народні примирителі в Китаї”, “народні суди” в Індії, адміністративні суди в США, адміністративні трибунали у Великобританії*)
- суди загальної юрисдикції, мирові судді
- спеціальні суди
- мусульманські суди
- конституційні суди
- церковні суди

Конституційні принципи здійснення судової влади

- здійснення правосуддя лише судом
- незалежність суддів і їхня підпорядкованість виключно закону
- свобода доступу до суду
- колективне здійснення правосуддя
- ведення судового процесу зрозумілою сторонам мовою
- гласність
- можливість оскарження та перегляду судового рішення в порядку апеляції та касації
- конституційний статус органів, що допомагають у реалізації правосуддя (*прокурор, слідчий, адвокат, нотаріус, судова поліція, виконавці*)

Структура судової влади

Наявність єдиної судової системи характерна для унітарних держав (Франція)

У федеративних державах може існувати як єдина система (Канада) так і «подвійна» (США), коли діють і федеральна система судових органів, і система судових органів суб'єктів федерації (хоча, по суті, останньою, кінцевою інстанцією – є вищий федеральний суд)

Як правило, у більшості країн система загальних судів побудована за принципом ланковості (інстанційності)

Прокуратура

Прокуратура (лат. *procurare* – піклуватися, забезпечувати, управляти) – орган державної влади, який здійснює підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді, організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також представництво інтересів держави в суді

Місце прокуратури у системі держ. органів

- **прокуратура входить до складу міністерства юстиції** (США, Польща, Франція)

Міністр юстиції (генеральний аторней) США є одночасно і генеральним прокурором, а керівництво прокурорами Франції, які діють при судах і не утворюють єдину ієрархічну систему, покладено на міністра юстиції

- **прокуратура входить до складу суддівського корпусу** (магістратури) і знаходиться при судах (Італія, Іспанія)

Прокуратура Іспанії входить до складу системи судової влади з функціональною автономією

- **прокуратура виділена в самостійну систему** (КНР, Угорщина)

Прокуратура тут займає проміжне положення між судом та виконавчою владою

- **прокуратура взагалі відсутня** (Великобританія)

Функції прокурорів виконує адвокатський корпус, а у важливих справах обвинувачення підтримує директор публічних слухань (переслідування)

Адвокатура

Адвокатура – недержавний, незалежний і самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захист, представництво та надання інших видів правової допомоги на професійній основі

Адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення

Моделі адвокатури

- Адвокатура **діє самостійно** і передбачає самоврядування через асоціації, спілки
- Комісії адвокатури створюються **при окружних та вищих судах**

У Великобританії існують загальнодержавні об'єднання адвокатів – **баристери**, які мають справу лише із вищими судами

Соліситори – виступають як обов'язкові посередники між клієнтами та баристерами, готують справи для них, а також самі ведуть нескладні справи. Апеляційні суди здійснюють нагляд за соліситорами

Інші допоміжні органи судової влади

Слідчі – службові особи правоохоронних органів уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень; можуть:

підпорядковуватися прокурорам і складати з ними єдину систему,

функціонувати при судах (Болгарія), або ж утворювати окрему систему (СК РФ)

Судова поліція (судовий розпорядник, пристав) – забезпечує додержання встановлених правил у залі судових засідань

Судові виконавці (органи державної виконавчої служби чи приватні виконавці) забезпечують примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб)

Нотаріуси – це уповноважені державою фізичні особи, які здійснюють нотаріальну діяльність, зокрема посвідчують права, а також безспірні факти, що мають юридичне значення, та вчиняють інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності

Статус суддів

Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України

Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку

Суддя обіймає посаду безстроково

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї

Конституція України, ст. 126

Вимоги до суддів

- вимоги професійного плану (наявність вищої юридичної освіти і певний стаж роботи на інших юридичних посадах)
- моральні вимоги (це не лише відсутність судимості, а й бездоганна, незаплямована репутація)
- вимоги щодо певного життєвого досвіду (як правило, підвищений вік для обіймання посади суддів)

Призначення суддів

- Суддівський корпус формується шляхом призначення
- Процедурі професійного відбору, передую спеціальна професійна підготовка і суворі правила проходження суддівської кар'єри

Способи призначення суддів

- Іспанія і Франція – за конкурсом органами суддівського самоврядування – верховними радами магістратур
- Польща – президентом за поданням Всепольської Судової Ради
- Великобританія – лордом-канцлером за порадою комісії, яка утворена при ньому (склад комісії не розголошується)
- США – федеральні судді, а також голова Верховного Суду призначаються президентом за згодою Сенату
- Мексика – судді штатів призначаються законодавчими органами штатів

Принцип призначення покликаний, на відміну від принципу виборності, забезпечувати професіоналізм судової діяльності

Принципи призначення суддів (1/2)

Незмінність

- досить рідко зустрічається призначення на певний строк (e.g.: 10 р. у Японії, або спочатку на певний строк, а згодом безстрокове – у Молдові)
- поєднується з «безстроковістю» та «пожиттєвістю» що означає, що кар'єра судді закінчується із досягненням певної вікової межі (у Великобританії– 72 роки, у Японії – 65)
- кар'єра судді може закінчитися у зв'язку із фізичним станом, який не дозволяє здійснювати суддівські функції, із скоєнням злочину, у зв'язку з недостойною поведінкою (e.g.: у США судді виконують повноваження, доки їх поведінка є бездоганною)

Незалежність

- один із самих широких принципів конституційно-правового статусу суддів
- «Судді незалежні й підкоряються лише закону»
- економічною гарантією незалежності судді – є високий рівень заробітної плати

Принципи здійснення судової влади

(1/2)

Свобода доступу до суду

- заборона відмови у прийнятті справи до розгляду з причин відсутності закону або його незрозумілості
- суд зобов'язаний прийняти позов, або із законних причин (непідсудність, непідвідомчість) відхилити його

Гласність

- відкритий публічний суд
- закриті судові засідання проводяться лише в суворо визначених законом випадках (питання державної таємниці, інтимного життя тощо)
- у будь-якому випадку рішення суду оголошуються публічно

Усний характер процесу

- дає більше можливостей для дослідження усіх обставин справи, з'ясування позицій усіх учасників процесу

Змагальність

- сторони у процесі (обвинувач і підсудний, позивач і відповідач) мають рівні права у процесі доказування, і рівні можливості в обстоюванні своїх позицій
- це дає можливість суду винести об'єктивне рішення

Принципи здійснення судової влади

(2/2)

Право на захист

- особа має право користуватися послугами адвоката з моменту затримання або арешту
- може передбачати надання безкоштовної юридичної допомоги у випадках, встановлених законом

Презумпція невинуватості

- особа, яка обвинувачується у вчиненні злочину, вважається невинною, доки її вина не буде доведена у передбаченому законом порядку і встановлена вироком суду, який вступив у законну силу
- із цього принципу витікають важливі правила процесу:
 - обвинувачений не повинен сам доводити свою невинуватість, свідчити проти самого себе
 - усі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого

Заборона подвійного покарання

- ніхто не може бути засуджений повторно за один і той самий злочин

принцип мотивованості судових рішень

принцип відповідальності держави за судову помилку

принцип неможливості використання доказів, отриманих незаконним шляхом

незастосування зворотної сили закону, що обтяжує відповідальність

Судова влада України

court.gov.ua

Судова влада в Україні реалізується шляхом правосуддя в формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства

Судова влада

права, обов'язки, повноваження

Найвищим у системі
судоустрою є Верховний
Суд

Систему судоустрою
складають: місцеві суди,
апеляційні суди, Верховний Суд

Судочинство провадять
суддею одноособово
колегією суддів чи суду
присяжних

Судові органи не залежать від законодавчої і виконавчої влади

Основні засади судочинства

рівність усіх учасників
судового процесу
перед законом і судом

забезпечення
доведеності вини

змагальність сторін та свобода
в наданні ними суду своїх
доказів і у доведенні перед
судом їх переконливості

підтримання публічного
обвинувачення в суді
прокурором

забезпечення
обвинуваченому
права на захист

гласність судового процесу
та його повне фіксування
технічними засобами

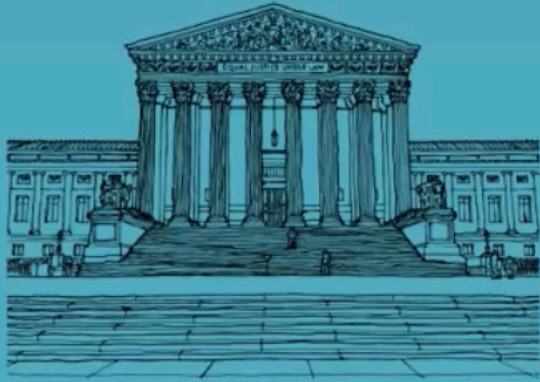
розумні строки
розгляду справи судом

забезпечення права на
апеляцію та касацію

обов'язковість
судового рішення

Доктрина судового контролю

Справа ВС США «Марбері проти Медісона», 1803

Основоположний судовий прецедент, який розповсюдив компетенцію Верховного Суду США на судовий контроль за діями та актами органів законодавчої і виконавчої влади **Справа «Марбері проти Медісона», 1803 р.**

Головний суддя Джон Маршалл обґрунтував, що «якщо Конституція чи федеральний закон покладають певний обов'язок на виконавчу владу, суд може вимагати його здійснення в примусовому порядку. У такому випадку немає втручання у владу, надану Президенту, а має місце лише перевірка законності його дій». Отже:

- дії виконавчої влади є предметом судового контролю відповідно до Конституції і законів США
- федеральна судова влада може вимагати від виконавчої влади дотримання цих принципів

І далі: «Факт визнання народом письмової Конституції, у якій виписані обов'язки федеральної влади на майбутнє, є свідченням того, що Конституція має бути вищим законом, норми якого є обов'язковими для всіх. Якщо Конституція є вищим законом, тоді акт, несумісний з нею, має бути визнаний недійсним»